

**Holdninger til landbrukspolitikk og
landbrukssamvirket hos medlemmer av Nortura**

Data fra undersøkelsen Trender i norsk landbruk 2004-2008

Egil Petter Stræte og Arild Kroken

Notat nr 1/09, ISSN 1503-2027

Norsk senter for bygdeforskning
Universitetsenteret Dragvoll
7491 Trondheim

Kontaktperson: Egil Petter Stræte
Tlf 73 59 24 04 / 416 38 118
egil.p.strate@bygdeforskning.no

1. Bakgrunn

Samvirkeselskapet Nortura er inne i en fase med store utfordringer for å forbedre sin økonomi. Dette vil kreve endringer som også vil utfordre medlemmene. Det er derfor av interesse å vite mer om hvilke holdninger og oppfatninger medlemmene har i forhold til landbrukssamvirket og til landbrukspolitiske spørsmål. Dette kan gi mer innsikt i hvilket handlingsrom ledelsen i Nortura har for å iverksette tiltak som kan forbedre situasjonen for selskapet.

Formålet med dette notatet er å få fram data om holdninger blant Norturas medlemmer for å gi en mer innsiktsfull debatt om kjøttssamvirkets utfordringer.

Notatet er laget på vårt eget initiativ basert på data fra Trendundersøkelsen for årene 2004, 2006 og 2008. Dataene er med andre ord innhentet før Norturas negative driftsresultat for første tertial 2009 ble kjent.

Det har ikke vært rom for mer omfattende drøftinger i dette notatet.

2. Datagrunnlag og metode

Resultatene i notatet bygger på spørreundersøkelsen "Trender i norsk landbruk" fra 2004, 2006 og 2008. Undersøkelsen blir gjennomført av Norsk senter for bygdeforskning annethvert år. Første gang var i 2002, og de nyeste dataene er fra 2008. I hvert av årene er dataene innhentet i tidsrommet januar-mars. Bygdeforskning har stått for den faglige gjennomføringen av undersøkelsen, mens det praktiske arbeidet med datainnsamlingen er utført av meningsmålingsinstituttet Sentio AS.

Utvalgene som undersøkelsen bygger på er trukket tilfeldig fra Produsentregisteret og er representative for norske bønder. Svarprosenten har i hvert av årene ligget mellom 51-54 prosent. Størrelsen på nettoutvalgene har for hvert av årene 2004, 2006 og 2008 vært henholdsvis 1712, 1677 og 1608 bønder. De statistiske feilmarginene er opp til 2,4 prosent for hvert anslag når hele utvalget i undersøkelsen sees under ett (størst feilmargin ved 50/50-fordelinger). Resultater som gjelder for delutvalg er betydelig større (for delutvalg på 500 er feilmarginen opp til 4,4 prosent for hvert anslag). Dette fordrer varsomhet i tolkningen av resultatene. I dette notatet er alle tabeller basert på delutvalg.

Det er tatt ut et eget utvalg fra undersøkelsen av de som har oppgitt at de er medlemmer av Nortura. Gilde og Prior fusjonerte til Nortura i 2006. For 2004 og 2006 er de som har krysset av for at de er medlemmer i Gilde og/eller Prior inkludert i utvalget.

3. Framtidsvurderinger for eget gårdsbruk

Holdninger og meninger hos bønder om landbrukspolitiske spørsmål vil blant annet gjerne ha sammenheng med situasjonen på eget bruk. Vi har her sett nærmere på spørsmål knyttet til framtidsutsikter for eget gårdsbruk hos medlemmer i Nortura.

Tabell 1: Syn på hvordan det økonomiske resultatet fra gårdsdriften vil endre seg de neste fem årene blant medlemmer av Nortura. Prosent (N: 2004= 971; 2006=983; 2008=854)

	2004	2006	2008
Endre seg i positiv retning	14	16	41
Ingen endring	14	15	22
Endre seg i negativ retning	54	53	20
Vet ikke	18	16	18
Totalt	100	100	101

Tallene fra 2008 viser en markert økning i retning av et mer positivt syn på det økonomiske resultatet fra gårdsdrifta de kommende årene. I 2004 var det bare 14 prosent som trodde at inntekta ville endre seg i positiv retning, mens i 2008 var dette økt til 41 prosent. Tilsvarende prosentandel i 2008 for gjennomsnittsbonden var 36 prosent. Norturamedlemmene er med andre ord mer optimistiske enn gjennomsnittet. Men for både Norturamedlemmer og andre bønder var det en kraftig økning i optimismen i 2008.

Tabell 2: Sannsynlighet for større investeringer i gårdens driftbygninger de neste fem årene blant medlemmer av Nortura. Prosent (N: 2004= 974; 2006=984; 2008=855)

	2004	2006	2008
Svært sannsynlig	13	13	15
Ganske sannsynlig	16	17	20
Lite sannsynlig	51	50	51
Usannsynlig	21	20	14
Totalt	101	100	100

Blant Norturamedlemmene var det 35 prosent som svarte at det er svært eller ganske sannsynlig med større investeringer i driftsbygninger de neste fem årene. Tilsvarende andel for alle bønder var 31 prosent, slik at Norturabonden vurderer det som noe mer sannsynlig med større investeringer enn gjennomsnittsbonden.

Tabell 3: Endringer i maskin- og redskapsparken i løpet av de neste fem årene blant medlemmer av Nortura. Prosent (N: 2004= 973; 2006=987; 2008=857)

	2004	2006	2008
Det vil skje en betydelig opprustning	2	1	2
Det vil skje en viss opprustning	24	25	27
Maskin-/redskapsparken vil bli holdt omtrent på dagens nivå	64	63	60
Det vil skje salg, utrangering eller nedslitning i et visst omfang	5	7	6
Det vil skje salg, utrangering eller nedslitning i et betydelig omfang	2	1	2
Vet ikke	3	3	4
Totalt	100	100	101

Oppgradering av maskinparken er også et uttrykk for tro på framtida og satsing framover. Blant Norturamedlemmene var det 29 prosent som regnet med en betydelig eller viss opprustning, mens tilsvarende tall for gjennomsnittsbonden var 27 prosent. Forskjellen var dermed liten.

Tabell 4: Sannsynlige utviklingstrekk på bruket de neste fem årene blant medlemmer av Nortura. Prosent

	2004	2006	2008
Produksjonsøkning	40	40	48
Produksjonsnedgang	16	17	14
Kostnadsreduksjoner	25	24	18
Økt arbeidsinnsats på bruket	12	13	14
Kulturlandskapstiltak	18	23	20
(Videre-) utvikling av tilleggsnæring med utgangspunkt i gårdens ressurser	17	18	18
Videreforedling og/eller salg av gårdsprodukter	7	5	5
Jeg arbeider (mer) utenfor gården	21	21	17
Ektefelle/samboer arbeider (mer) utenfor gården	16	15	12
Jeg blir pensjonist	15	16	15
Legger ned gårdsdrifta, fortsatt bosatt på gården	14	15	14
Legger ned gårdsdrifta, flytter	2	2	2
Gårdsbruket blir fritidseiendom	2	2	1

På spørsmål om sannsynlige utviklingstrekk i de neste fem årene hos Norturabønder, er det følgende endringer som skiller seg ut i perioden 2004-2008:

- klar økning i satsing på produksjonsøkning (48 prosent i 2008)
- mindre sannsynlig med produksjonsnedgang (14 prosent i 2008)
- klart mindre satsing på kostnadsreduksjon (18 prosent i 2008)
- klart mindre satsing på arbeid utenfor bruket både hos bruker og ektefelle/partner (29 prosent samlet i 2008)

4. Syn på landbrukspolitiske spørsmål

I undersøkelsen Trender i norsk landbruk blir bøndene spurt om det er ulike oppgaver for norsk landbruk som bør få endret prioritering. Endringer her kan gi en pekepinn på hvilke oppgaver Norturabøndene vil vektlegge mer og hvilke oppgaver de vil vektlegge mindre.

Tabell 5: Syn på i hvilken grad det norske landbruket bør prioritere ulike oppgaver blant medlemmer av Nortura. Prosent

	2004			2006			2008		
	Svakere	Som i dag	Sterkere	Svakere	Som i dag	Sterkere	Svakere	Som i dag	Sterkere
Sikre matproduksjon over hele landet	4	32	63	4	31	66	2	27	70
Sikre en kostnadseffektiv matproduksjon	12	54	34	15	56	29	13	55	33
Sikre matvareberedskap	1	27	71	1	27	72	1	20	80
Sikre bosetting i distriktene	3	22	75	3	23	75	2	25	73
Forvalte kulturarv	5	49	46	4	47	50	6	49	45
Forvalte kulturlandskap/biologisk mangfold	6	52	42	5	43	52	7	48	45
Sikre forbrukerne trygge matvarer	0	36	63	1	34	66	1	43	56
Sikre forbrukerne norske matvarer	1	23	76	1	23	76	0	19	81
Sikre forbrukerne billige matvarer	40	48	12	42	50	8	60	34	6

Tabell 6: Signifikanstest på i hvilken grad det norske landbruket bør prioritere ulike oppgaver blant medlemmer av Nortura.

	Pearsons R(tosidig)	P-verdi	N
Sikre matproduksjon over hele landet	0,066	0,001	2795
Sikre en kostnadseffektiv matproduksjon	-0,013	0,497	2758
Sikre matvareberedskap	0,080	0,000	2776
Sikre bosetting i distriktene	-0,009	0,626	2788
Forvalte kulturarv	-0,014	0,451	2775
Forvalte kulturlandskap/biologisk mangfold	0,014	0,452	2789
Sikre forbrukerne trygge matvarer	-0,055	0,003	2791
Sikre forbrukerne norske matvarer	0,055	0,004	2793
Sikre forbrukerne billige matvarer	-0,165	0,000	2791

Tabellene viser at av de ni oppgavene eller funksjonene som bøndene ble spurt om var det signifikante endringer i perioden 2004-2008 for fem av dem. Norturamedlemmene har endret syn på følgende:

- de vil i større grad prioritere å sikre matproduksjon over hele landet (70 prosent i 2008)
- de vil i større grad prioritere å sikre matvareberedskap (80 prosent i 2008)
- de vil i mindre grad oppprioritere å sikre forbrukerne trygge matvarer (56 prosent i 2008)
- de vil i større grad prioritere å sikre forbrukerne norske matvarer (81 prosent i 2008)
- de vil i mindre grad oppprioritere å sikre forbrukerne billige matvarer (6 prosent i 2008)

Generelt har medlemmene i Nortura blitt mer opptatt av å sikre en norsk matvareproduksjon og i mindre grad oppprioritere arbeid for billige og trygge varer til forbrukerne. Vi går her ikke nærmere inn på sammenhenger mellom oppgavene og tolkninger av svarene.

5. Syn på spørsmål om landbrukssamvirket

Landbrukssamvirket har en sentral plass i norsk landbruk. I undersøkelsen er bøndene spurt om i hvilken grad de er enige eller uenige i påstander som er knyttet til klassiske stridsspørsmål innen landbrukssamvirket. Disse påstandene vil også være aktuelle for Nortura i de utfordringene de står overfor.

Tabell 7: Enighet i påstander om det norske landbrukssamvirket blant medlemmer av Nortura. Prosent

	2004			2006			2008		
	Uenig	Både og	Enig	Uenig	Både og	Enig	Uenig	Både og	Enig
Bøndene kan best fremme sine interesser ved å stå sammen i samvirkeorganisasjoner	5	14	81	4	14	82	4	13	83
Jeg er villig til å få en lavere produktpris hvis det bidrar til å opprettholde landbruksproduksjon i hele landet	47	22	31	43	21	36	51	20	29
Medlemsdemokratiet hindrer samvirkeorganisasjonene i å være effektive markedsaktører	35	37	28	38	37	25	40	36	24
Samvirkeprinsippene blir ikke ivaretatt dersom selskapene blir for store	15	23	61	19	23	58	20	26	54
Samvirket trenger konkurranse fra flere private aktører	27	27	46	27	29	44	30	28	42
Med dagens utvikling blir samvirkeorganisasjonene avleggse	50	23	27	57	22	22	59	22	19
Ledelsen i samvirkeorganisasjonene gjør en god jobb på vegne av medlemmene	23	37	41	18	36	46	14	36	50

Svaralternativene "helt uenig" og "delvis uenig" er omkodet til "uenig", mens svaralternativene "helt enig" og "delvis enig" er omkodet til "enig".

Tabell 8: Signifikanstest på enighet i påstander om det norske landbrukssamvirket blant medlemmer av Nortura.

	Pearsons R(tosidig)	P-verdi	N
Bøndene kan best fremme sine interesser ved å stå sammen i samvirkeorganisasjoner	0,036	0,055	2802
Jeg er villig til å få en lavere produktpris hvis det bidrar til å opprettholde landbruksproduksjon i hele landet	-0,032	0,093	2794
Medlemsdemokratiet hindrer samvirkeorganisasjonene i å være effektive markedsaktører	-0,037	0,054	2771
Samvirkeprinsippene blir ikke ivaretatt dersom selskapene blir for store	-0,064	0,001	2774
Samvirket trenger konkurranse fra flere private aktører	-0,035	0,062	2774
Med dagens utvikling blir samvirkeorganisasjonene avleggse	-0,090	0,000	2775
Ledelsen i samvirkeorganisasjonene gjør en god jobb på vegne av medlemmene	0,099	0,000	2791

Tabell 7 viser at medlemmene i Nortura i betydelig grad er splittet i synet på landbrukssamvirkets funksjon. Dog med et par viktige unntak. De er enige om at bøndene kan fremme sine interesser best ved å stå sammen i samvirkeorganisasjoner. Hele 83 prosent mente dette i 2008 og denne andelen var også økt svakt fra 2004. De er også rimelig samstemte om at samvirkeorganisasjonene ikke blir avleggse med dagens utvikling, kun 19 prosent mente dette i 2008.

Et viktig spørsmål knyttet til distriktslojalitet er om man er villig til å gå ned i pris for å bidra til distriktsutjamning. Her er uenigheten stor blant medlemmene i Nortura. Over halvparten (51 prosent) var i 2008 uenige i påstanden "Jeg er villig til å få en lavere produktpris hvis det bidrar til å opprettholde landbruksproduksjon i hele landet". Uenigheten var også økt markert fra 2004.

At medlemsdemokratiet kan være en faktor som reduserer samvirkeorganisasjonenes effektivitet som markedsaktører er en kjent påstand. Det er imidlertid bare en fjerdedel av medlemmene som er enige i en slik påstand. En stadig større andel er i perioden 2004 til 2008 blitt mer uenige i dette. Dette kan tolkes som at medlemsdemokratiet ikke oppleves som et hinder for at samvirkeselskapene skal være markedseffektive.

Godt over halvparten (54 prosent i 2008) mente at samvirkeprinsippene ikke blir ivaretatt hvis selskapene blir for store. Denne andelen er imidlertid fallende i perioden 2004-2008.

Under halvparten (42 prosent i 2008) av medlemmene i Nortura mener at samvirket trenger konkurranse fra flere private aktører. Denne andelen er også synkende i perioden 2004-2008.

Medlemmene i Nortura blir stadig mer fornøyd med ledelsen i samvirkeselskapene. I perioden 2004-2008 er medlemmene blitt mer enig i påstanden "Ledelsen i samvirkeorganisasjonene gjør en god jobb på vegne av medlemmene". Imidlertid var utgangspunktet i 2004 relativt lågt med 41 prosent, men andelen er økt til 50 prosent i 2008.

6. Oppsummering

Data fra undersøkelsen Trender i norsk landbruk viser at i perioden 2004-2008 ble bønder som er medlemmer i Nortura langt mer optimistiske med tanke på forventninger til økonomiske resultater fra gårdsdrift de nærmeste fem årene. De mente i større grad at det var mer sannsynlig med produksjonsøkning på bruket enn tidligere, og de ville i mindre grad satse på arbeid utenfor bruket. Det

var også en viss tendens til sterkere oppmerksomhet om utbygging av driftsbygning og oppgradering av maskinpark. Dette må tolkes som et uttrykk for større optimisme for framtida hos bønder som er medlemmer i Nortura, slik det ble vurdert av de som besvarte undersøkelsen i 2008.

Medlemmene i Nortura har i perioden 2004-2008 endret syn på flere landbrukspolitiske funksjoner. Det er grunn til å anta at klima- og matvarekrise har påvirket bøndenes syn. Generelt har medlemmene i Nortura blitt mer opptatt av å sikre en matvareproduksjon over hele landet og i mindre grad oppprioritere arbeid for billige og trygge varer til forbrukerne.

I synet på landbrukssamvirket generelt har medlemmene i Nortura styrket seg i synet på at bøndene kan fremme sine interesser best ved å stå sammen i samvirkeorganisasjoner. Hele 83 prosent mente dette i 2008.

Et av tiltakene for å forbedre økonomien i kjøttssamvirkeselskapet er å redusere prisen til bonden. På dette punktet blir samvirkelejaliteten direkte utfordret. Er man villig til å gå ned i pris for å bidra til blant annet distriktsutjamning? Her er uenigheten stor blant medlemmene i Nortura. Over halvparten (51 prosent) var i 2008 uenige i påstanden ”Jeg er villig til å få en lavere produktpris hvis det bidrar til å opprettholde landbruksproduksjon i hele landet”. Uenigheten var også økt markert fra 2004.

Ledelsen i Nortura har med andre ord store utfordringer i å få oppslutning om prisnedslag på råvarer. Samvirkeorganisasjonene har dels tradisjon for relativt omfattende organisasjonsbehandling av større saker. At medlemsdemokratiet kan være en faktor som reduserer samvirkeorganisasjonenes effektivitet som markedsaktører er en kjent påstand i den sammenhengen. Det er imidlertid bare en fjerdedel av medlemmene som er enige i en slik påstand. Dette kan tolkes som at medlemsdemokratiet ikke oppleves som hinder for at samvirkeselskapene skal være markedseffektive. Dette er imidlertid medlemmenes oppfatning. Ledelsen kan oppfatte det annerledes.

Kort oppsummert viser dette notatet at medlemmene i Nortura fortsatt har sterk tro på samvirke som organisasjonsform, og både den og tilliten til ledelsen var økende fram til 2008. Dette kan bli en god ressurs å tære på for Nortura i tida framover siden splittelsen er stor i synet på blant annet villigheten til å sette distriktshensyn foran pris for egne produkter. Det kan bli en krevende omstilling for Nortura å redusere kostnadene med 25-30 prosent slik de har planlagt de nærmeste årene.